

Ю.В.Павленко (Київ)

С.В.Кульчицький. Помаранчева революція. – К.: Генеза, 2005. – 368 с.

Події останніх днів (гучні «корупційні» скандали навколо владної верхівки, несподівана й не зовсім вмотивована відставка уряду Ю.В.Тимошенко, очевидний розкол серед «батьків» Помаранчевої революції тощо) посяли серед частини політикуму, населення та науковців сумнів щодо самого явища – а чи була революція взагалі? Дехто почав стверджувати: революцію «закопали», революція закінчилася, революція зазнала поразки, може, революцію повторити...

Знову, як і тоді, в листопаді–грудні 2004 р., на перший план висувається дискусійне питання: так що це відбулося – революція чи бунт, іноземна змова чи вдала політтехнологічна операція, провал Кучми, що остаточно заплутався в намаганнях продовжити своє перебування при владі і знайти слухняного наступника, чи «війна мільйонів проти мільярдів»?

Революція – явище багатоаспектне: це і масовий рух, і свідомо діяльність партій і організацій, і повалення існуючих владних порядків, і трансформація політичних, економічних і соціальних принципів та інститутів держави. Події в Україні кінця 2004 р. підпадають під усі визначення революції, від марксистських до сучасних (Плано, Олток, Гідденс). Революційні події в Україні розвивалися й розвиваються не класично. Та й важко підігнати їх під якусь схему, теорію чи типові ознаки. Немає універсальної теорії революції. Ось чому Володимир Фесенко назвав події в Україні листопада–грудня 2004 р. «виборами пополам з революцією». Так, може, в цьому визначенні криється й прогноз щодо хронологічних рамок Помаранчевої революції – від виборів президентських (листопад–грудень 2004 р.) до виборів парламентських (березень 2006 р.)? Утім, це вже із галузі футурології, чи політичного прогнозування...

Ми ж сьогодні говоримо про Помаранчеву революцію з позицій науково-історичного осмислення її феномену: уже понад 9 місяців вона є предметом історіографічних та історіософських досліджень. Великий інтерес до Помаранчевої революції демонструють російські політологи (аж ніяк не історики). Той-таки Г.Павловський, не без самокритики, пише про «розслабленість», «благодушність», з якою Москва стежила за чужою революцією, але висновок робить парадоксальний: «Київська революція – ніяка не українська і не східноєвропейська. Це добре нам пам'ятна російська революція, ще одна в столітньому ланцюжку таких самих, починаючи з першої російської революції 1905 р.». Ідейні установки скандально відомого політтехнолога досить прозорі. Він пише: «Країна (йдеться про Велику Росію – О.У.) в результаті дістала менше демократії, а не більше. Заодно революція знищила і державу, і суспільство. Крім того, якраз у серпні 1991 р., а не в 2004 р. Росія втратила Україну, що злякалася – і справедливо – революційного безумства Москви, відгородившись від Єльцина незалежністю. Та революція коштувала нам і Союзу, і України». Ось так: і Україна – не українська, і революція – російська.

Оці пасажі Г.Павловського є його передмовою до книги «Оранжевая революция», що тільки-но з'явилась у Москві у видавництві «Європа». До речі, видавництво «Європа» створене щойно 2005 р. для, як воно запевняє, «політичної просвіти, зміцнення інститутів гро-

мадянського суспільства й політичної системи Росії як європейської держави». А розпочало свою діяльність це видавництво з досить промовистих проектів: «Киргизький переворот. Березень–квітень 2005 р.» (упорядник Г.Павловський), Афанасьєва О. «Держава чи революція?» (відвертий пасквіль на Помаранчеву революцію як «американський політтехнологічний проект»), «Росія і “санітарний кордон”» (передмова Г.Павловського).

Ці книжки – невелика частина суспільно-політичної літератури, що останнім часом виходить у Росії і має відвертий антиукраїнський характер. На стендах XVIII Міжнародного книжкового ярмарку (7–12 вересня 2005 р.) в Москві дуже рясно були представлені книжки із серій „Петлюрівщина”, „Махновщина”, „Бандерівщина”, „Мазепівщина” тощо. Подібний наступ на ослаблений український інформаційний простір давно прогнозували, але зупинити не змогли...

Українські політики, історики, еліта (якщо вона хоче й спроможна бути такою) повинні повсюдно утверджувати право на власну історію, на власне сучасне політичне життя, на власну, врешті-решт, революцію (Помаранчеву, а якщо треба, то й чергову, – поки український народ не доб’ється повного утвердження своєї національної ідеї).

Як висловилася свого часу газета «День», усім нам необхідно наблизити українців до власної історії. У цій простій формулі: наблизити українців до їхньої власної історії, пробудити національну самосвідомість, ствердити історичну самотність одного з найчисельніших народів Європи, – зосереджено життєве покликання не одного покоління українських учених-істориків. Хто такі українці й чого вони хочуть – довго й терпляче словом історика та практичною дією політика роз’яснював М.С.Грушевський. Українці – історичний народ і сумніватися в його духовних прагненнях не має права вже ніхто. Відродити справді націєтворчий потенціал історичної науки прагнуть сучасні історики. Закономірно, що серед нинішнього політикуму, як і в роки Української революції 1917–1920 рр., знову велика питома вага фахових істориків. Стає очевидним, що зусиллями самих лише «юристів та економістів» неможливо збудувати Українську державу. Політичної легітимації нація може досягти лише через утвердження в масовій свідомості історично-територіальних уявлень. Історія для українців – це не тільки уявлення про минуле життя, це, насамперед, відтермінована мрія про державницьке. А тому без історії українці не можуть творити політичний устрій сучасного суспільства.

Серед істориків останнього державотворчого «призову» заслужено виділяється відомий учений, д-р іст. наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки й техніки Станіслав Кульчицький. Наблизити українців до власної історії – це життєве кредо С.Кульчицького. У його науковій діяльності все вражає масштабністю й глибиною: професійно історією він займається майже 50 років, його творчий доробок сягає близько 1600 опублікованих праць, в Інституті історії України працює 33 роки, заступником директора інституту – 15 років. Книга про Помаранчеву революцію є 44-ю в його авторському доробку. Прикметно, що майже половину книг С.Кульчицького становлять підручники, навчальні посібники й довідники для загальноосвітніх та вищих навчальних закладів. У 2003–2004 рр. у видавництві «Генеза» вийшли друком два підручники з новітньої історії України (у співавторстві з Ю.Шаповалом) для 10 і 11 класів, які сьогодні є найкращими в країні в цій номінації. Подібні синтетичні праці утверджують авторитет історика, переводять його в ранг «будителів нації». Саме здатність до масштабного охоплення всієї багатомірової історії України, історіософське осмислення найголовніших її періодів і найзнаменніших подій підвели С. Кульчицького до реалізації чергового творчого задуму – створити перше в Україні наукове монографічне дослідження історії Помаранчевої революції 2004 р.

Як і чому автор прийшов до наукового осмислення феномену Помаранчевої революції? Професор С.Кульчицький – визнаний в Україні й за її межами фахівець із історії радянського періоду вітчизняної історії. Щоб глибоко дослідити суть «радянського комунізму», треба було осмислити, насамперед, революційні події 1917 р. Станіслав Владиславович першим відкинув стереотип радянської пропаганди про дві революції в 1917 р. – Лютневу й Жовтневу. Насправді, на його думку, була лише одна революція – російська. Як самостійне явище вчений давно виділяв три українські революції – національну 1917 р., комуністичну 1918–1938 рр. та антикомуністичну 1989–1991 рр. Окрему увагу С.Кульчицький приділив філософському осмисленню революції та еволюції як шляхів історичного прогресу. Отже, революція в історії українського народу давно є об’єктом наукових досліджень професора. Керований науковою інтуїцією, він ще на початку помаранчевих подій назвав їх революцією. Як бачимо, подальший хід подій та їх науковий аналіз із боку полі-

тологів, соціологів, публіцистів і журналістів свідчать про масштабність революційних змін в Україні, які ще далеко не завершені.

Першими, як і годиться, піддали аналізу події листопада–грудня 2004 р. політологи – це їхній хліб. Але без істориків, без дослідження глибинних передумов, причинно-наслідкових зв'язків не обійтися. Звести історію до скупої хроніки – що за чим відбувалося, які події були зафіксовані сучасними літописцями – ЗМІ, означає збіднити історію. Вона глибша, масштабніша, бо розбудила не реалізований раніше політичний потенціал народу. С.Кульчицький, як справжній історик, відкидає ілюзорну легкість оцінки сучасних подій – мовляв, ніхто не вимагає глибини оцінок. Історія, як дуже давня, так і сучасна, завжди є оціночною, із чітко означеним аксіологічним компонентом. С.Кульчицький переконливо доводить антикомуністичний характер Помаранчевої революції, прогнозує її подальше поглиблення, адже Майдан не просто змінив одну владу на іншу, а каталізував низку соціокультурних процесів.

Книжка С.Кульчицького про Помаранчеву революцію – це ще й розв'язання важливої методологічної та дидактичної проблеми: що є сучасною історією, де її рубіж, чи має бути певна часова межа для так званого „відстоювання подій”. Сучасна історія, події вчорашнього дня теж мають вивчатися професійними істориками, але вимагають більшої майстерності, певного ризику й, обов'язково, великої відповідальності. Діючі історичні персонажі, політизація подій криють у собі небезпеку для історика, можуть обмежувати свободу його творчості. Квінтесенція історичної науки – історична освіта – також повинна мати об'єктом свого вивчення найновіші події в українській історії. Дискусія, що розгорнулася у ЗМІ в серпні 2005 р. щодо доцільності/недоцільності вивчення Помаранчевої революції в школі і її висвітлення в підручниках, підтвердила правоту вчених, авторів книг: 52% громадян рішуче висловилися «за». А противники вивчення Помаранчевої революції в школі – то, очевидно, та частина політикуму, що зазнала поразки в ході революції й хотіла б якнайшвидше стерти її з людської пам'яті.

Протягом останніх дев'яти місяців, що минули після пам'ятних помаранчевих подій, сформувалась уже досить значна історіографія цієї революції. Тільки в Україні вийшло понад 50 видань різного жанру й формату. Але книга С.Кульчицького – єдина на сьогодні серед численних видань із цієї тематики, що має історико-монографічний характер, охоплює весь спектр подій, ґрунтується на солідній джерельній базі, має україноцентричну спрямованість, відзначається доречними авторськими рефлексіями.

Головне ж значення «Помаранчевої революції» С.Кульчицького полягає в тому, що віднині феномен Помаранчевої революції назавжди введено в наукову новітню історію України.

О.А.Удод (Київ)